מסביב לשולחן

נושא השבוע: **אינו מצווה והפטור מדבר ועושהו**

המקור בפרשה: **עקב אשר שמע אברהם בקולי**
כ"ו ה'. יומא כ"ח. קיים אברהם כל התורה כולה

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

ראשי הישיבות

הגאון רבי אשר וייס שליט"א
ראש ישיבת דרכי תורה

בגדר הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט

עיון הלימוד

הרה"ג מרדכי קרליבך

מה שלא מל אברהם טרם שנצטוה על המילה

דבר העורך

אחת הבעיות הקשות הנוצרות מטבע בני האדם, שכאשר איננו משליטים באופן מוחלט את השכל על מחשבותינו, רגילים אנו לקטלג כל אדם תחת כותרת מסוימת הכוללת את אופיו ומהותו. בהמשך הדרך, על כל דבר שיעשה אותו אדם, הוא יישפט על פי אותו מידע שקבענו בתחילת היכרותנו עימו. קשה יהיה לו מאד לשנות את תאי המידע שצברנו אודותיו.

רבקה אמנו, אינה מאפשרת לרגש להשתלט עליה, לאחר כל מה שחשבה על יעקב ועשו ולאחר כל מה שעשתה כדי שיעקב יזכה בברכות יצחק, היא עדיין ממשיכה לכנות את יעקב "בנה הקטן" ואת עשו "בנה הגדול", היא איננה נושאת פנים ונשארת באמיתותה לאורך כל הדרך. היא אינה נהפכת לאויבת עשיו ולאוהבת יעקב באופן הנשלט על ידי רגש חסר מעצורים, היא פועלת בקור רוח, בשכל ובמחשבה רבה, ומחשבת את הצעדים לטובת הילדים, לטובת כלל ישראל ולטובת הענין.

גם אם היה צורך במעשה ספציפי כואב שנעשה לצורך גדול וחשוב, אין זה הופך את הקערה על פיה, וההתיחסות היא אובייקטיבית לחלוטין ונשקלת בכל פעם לפי הענין, הצורך והמצב.

וכך מבאר רש"ר הירש: **"לא לחינם הוא מדגיש: עשיו בנה הגדול יעקב בנה הקטן [כז' מב'], וכן בסוף הסיפור: "אחי רבקה אם יעקב ועשיו". אחרי כל המאורעות האלה נשאר עשיו הבכור, יעקב – הצעיר, ורבקה – אם יעקב ועשו. כל זה מגלה את רוחם הטהורה של רבקה ויעקב ומאשר את כל תפיסתינו. בנוהג שבאנשים שפלים, העושה עוול לחבירו כועס אחר כך עוד יותר ומבקש טענות ואמתלות כדי להצדיק את העוול למפרע. אדם שפל נעשה חסר התחשבות, דווקא אחר שעשה עוול. ורבקה ויעקב? שעשו כעס אחרי כל מה שאירע, דבר זה רואה רבקה כטבעי בהחלט, הן עשו לא יכול להבין את נימוקיה קל וחומר שלא יכול להצדיקם וכו'... הרי זו תעודה גדולה לאצילות נפשם של רבקה ויעקב, מלים אלו "אם יעקב ועשו" הינן כביכול הכתובות על מצבת קבורת רבקה, מכאן ואילך אין היא מופיעה פעילה, בכל מעשיה היתה "אם יעקב ועשו", עד סוף ימיה פעלה כאם".**

שלמה יצחק הלוי רוזנשטיין

יומא טבא לרבנן
הופיע הספר
פניני תפילה
פסקי הלכה וחידושים ממרן
רבינו הגרי"ש אלישיב
שליט"א
בתוספת ביאורים והערות
מתלמידו-חביבו, הגרב"צ הכהן
קוק שליט"א
להשיג בחנויות הספרים המובחרות.
להזמנות מרוכזות:
050-4149234

גנוזות

עורך הרב הלל מן

רבי יונה מרצבך - ר"מ ישיבת קול תורה [תר"ס - תשמ"א] מכתב ידו

בגדר כל הפטור מדבר ועושהו

בשנות אליהו להגר"א [ברכות א, ג] כתב בהא דנחלקו ב"ש וב"ה בצורת אמירת קריאת שמע, דב"ש אומרים בערב יטו ובבוקר יעמדו, וב"ה אומרים כל אדם קורא כדרכו, ונחלקו שם בגמ' דרב יחזקאל אומר דיכול לקרוא או כב"ש או כב"ה, ורב יוסף אומר דהקורא כב"ש לא עשה ולא כלום.

והקשה הגר"א לדברי רב יוסף מדוע הפסיד את קאם אם החמיר כבית שמאי.

וביאר דלכאורה קיימים מקומות סותרים בחומרות, דפעם מצינו שכל הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט, ומאידך מצינו שאע"פ שהאדם פטור מן הדבר, אם עושה זאת, הוי מצוה מן המובחר, אלא דהיכא שפטרוהו משום שלא רצו להטריחו, ועצם המצוה קיימת, בכה"ג אם מחמיר הוה מצוה מן המובחר, אבל במקום שפטור מן הדבר לגמרי, אם מחמיר נקרא הדיוט.

ובזאת נחלקו רב יחזקאל ורב יוסף, אם דברי ב"ש דכל אדם קורא כדרכו הוא משום שלא רצו להטריח, ולכן סובר רב יחזקאל דאפשר להחמיר כב"ש, דאין להם פטור מהדבר, ואילו לרב יוסף ב"ש פטרו לגמרי מכל צורות אמירת ק"ש, ולכן כל אדם קורא כדרכו, ואם בכ"ז הטה אין לזה שום ענין לק"ש עצמו. וראה שם בדבריו של הגר"א שהביא את העובדא דרב יהודא בן קנוסא מירושלמי בשמות אחרים, והחסרון היה שם שהחמיר בפני אחרים וביזה אותם, וזהו שאמר רב חייא דכל מעשיו לשם שמים ואין כוונתו לבזותנו.

נמצאנו למדים דהמחמיר על עצמו בדבר שאינו חייב בו, יש לו לחוש לג' דברים: א. להדיוטית וכדכתב הגר"א כדבר שפטרוהו חכמים ועושהו, ב. כשמחמיר בפני רבו ורבו מיקל בזה, לשיטת רש"י אם מתכוון לש"ש מותר בכה"ג, ולשיטת היש"ש אפ"ה אסור, ג. ליוהרא, לשיטת רש"י בפני אחרים אם לא שמתכוון לש"ש, ולשי' היש"ש אף אם עושה בפני עצמו לבד.

מעשה רב

עורך הרב הלל מן

מהו הדיוט אמיתי...

מעשה ברבי אייזיל חריף, שבא אצלו חסיד אחד מבני עיירתו שהיה הדיוט ועם הארץ, והלה שרצה להראות לרבו שמחמיר הוא בכל דבר לילך על פי ההלכה, אף בדברים שאין צורך לעשותם, ואף אין ביניהם ובין ההלכה ולא כלום, שאל אותו - ילמדני רבינו, מנהג ישראל בשבת הוא לשתות כוס יי"ש לאחר אכילת דגים, אני שרגיל באכילת שני מיני דגים בשבת מה דיני לכוס יי"ש בין דגים ראשונים לדגים אחרונים.

השיב לו רבי אייזיל בשנינות - כיצד אתה נוהג בפרקי אבות בשבת ששונים פה שני פרקים, האם אתה אומר בין פרק לפרק "רבי חנניא בן עקשיא", וחוזר ואומר 'כל ישראל', כך תוכל לנהוג גם בנידון כוס היי"ש בין דגים לדגים...

ובאחד הימים כשבא אותו יהודי עם חבר ליצים שחשקה נפשם לצחוק מעט מרבם, שאלוהו לאחר שישב על כסא הרבנות בסלונים כעשרים וחמש שנה, ולא נתבקש לקהלה אחרת - מפני מה רבנים הראויים לשמם, רובם ככולם הולכים מחיל אל חיל ומקהילה לקהילה, ואילו רבינו שגדול הדור הוא יושב רוב ימיו בסלונים ואינו מתבקש לקהילה אחרת גדולה יותר.

החזיר לו רבי אייזיל, מנהגו של עולם הולכי דרכים המזדמנים לפונדק אחד, מדברים זה עם זה, ואם תלמידי חכמים הם חזקתם פותחים בדברי תורה, וכל אחד ואחד נענה ואומר דבר בשם רבו שבקהלתו, זה אומר רבינו אמר כך, והוא מרצה בשמו חידוש אחר מחידושי פלפול רבו, וזה אומר רבינו אמר חילוק דק מן הדק שיש בו חריפות עצומה ובקיאות מרובה, נמצאים רבניהם מתפרסמים בכך על ידם בעולם, והקהילות קופצות עליהם לקחתם לרב בעיירתם.

ואילו בני סלונים כולם הדיוטות ועמי הארץ הם, וכך הם שאלותיהם לפני הרב, ולפיכך כשיוצא אחד מהם מעירו אין לו דריסת רגל לפני תלמידי חכמים הנקרים בדרכו, ולפיכך אין אני מתפרסם בעולם בדבריי, ולכך אין הקהילות קופצות עלי לקחתינו לרב...

לימוד המוסר

הרה"ג ירחמיאל קראם

'גדול המצווה ועושה'

מבאר החסידות

הרב יעקב שלמה שיינברגר

לעשות רצונו ולעבדו...

ידוע מאמרם ז"ל (יומא כח:) קיים אברהם אבינו ע"ה כל התורה כולה אפי' עירובי תבשילין עד שלא נתנה. ומקשים העולם מנין ידע אאע"ה לקיים כל דברי התורה לפני נתינתה בסיני – קושיא זו מובאת בהרבה מספרי החסידות, ורובם ככולם תירצו בדרך דומה בבחי' הרבה נבאים מתנבאים בסגנון אחד.

ונביא את דברי הרה"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זצ"ל, דמבאר זאת בצחות לשונו, עפ"י דאיתא שהרמ"ח מצוות עשה הם כנגד הרמ"ח אברים הרוחניים, והשס"ה מצוות לא תעשה הם כנגד שס"ה גידים הרוחניים (ראה מכות כג:, זוה"ק ח"א קע:). והמסתכל ברוחניות האברים והגידים שלו, משיג הוא, הרמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה. וכמו שאברי הגוף צריכים למזון הגשמיות שלו ולדברים הגשמיים הצריכים לכל אבר ואבר, כן האברים הרוחניים צריכים לכל אבר ואבר המצוות שלו.

וכשם שאברים הגשמיים אין צורך ללמד אותם הגשמיות שלהם, כן כל אבר ואבר הרוחניים אין צורך ללמד אותם, כי מעצמם משיגים להמצוות שלהם, ולכן קודם שניתנה התורה היו יכולים להשיג כל התורה רמ"ח מצוות עשה ושס"ה לא תעשה.

והסיבה מה שאין אנחנו משיגים התורה מעצמנו ומשכלנו, הוא מחמת החומריות אשר הוא מסך המבדיל להשיג אחר הרוחניות, אמנם מי שיש לו התפשטות הגשמיות והתגברות הרוחניות, יכול הוא להשיג בעין שכלו מעצמו התורה, ולכן אברהם אבינו ע"ה אשר נזדכך החומר שלו, השיג מרמ"ח אבריו ושס"ה גידיו שלו הרוחניות של כל התורה כולה עד שלא ניתנה עכ"ד יעו"ש. (קדושת לוי – לפורים קדושה א').

וברעיון זה, ביאר הרה"ק רבי מנדל מרימינוב זצ"ל הא דכתיב בפרשת העקידה (כב, י) "וישלח אברהם אבינו את ידו ויקח את המאכלת" ולמה ליה למימר 'וישלח את ידו' היה לו לומר רק 'ויקח את המאכלת', אלא דכל מה שעשה אברהם אבינו היה הכל צורך מצוה והיה האיברים פועלים ברצון כגון 'ויקח את יצחק בנו' כי כן צווהו ה', וכן ויבקע את עצי העולה וכו'.

אבל בויקח את המאכלת – לשחוט את בנו לא היה ממצות הש"י, שכוונת השי"ת היה רק להעלותו לקרבן ולא לשחטו, ולכך לא רצתה ידו ליקח המאכלת כי אין זה מהמצוה. (אגרא דפרקא אות רכ"ב).

ומסופר כשנפגשו הרה"ק ב' הישמח ישראל מאלכסנדר זצ"ל והגאון רבי יהושע מקוטנא זצ"ל, דיברו תחת אחד השיחים, בענין דברי הפרשת דרכים (בדרוש א') שכתב, בהא דהראשונים חקרו ונחלקו אם האבות הק', שקיימו את התורה קודם שניתנה לנו, היה להם דין בן נח לחומרא או דין ישראל בין להקל בין להחמיר, והוקשו המפרשים לפי הסוברים שלא היה להם דין ישראל להקל, א"כ איך שמרו האבות את השבת, והרי קיי"ל (סנהדרין נט.) "בן נח ששבת חייב מיתה" והם לא יצאו מכלל בן נח להקל [והארכנו בזה לעיל בגליון 465– פר' נח].

ואמר הרה"ק מאלכסנדר להגאון מקוטנא לתרץ ברעיון האמור, עפ"י דאיתא ברדב"ז (על הרמב"ם מהל' מלכים פ"י ה"ט) שהאיסור לבן נח לשבות הוא רק כשקיבל לעצמו את אותו היום למנוחה, אבל אם בטל במקרה לא מתחייב, והנה האבות הק' תיקנו וזיככו את אבריהם שלא יהיה ביכולתם לעשות שום תנועה שהוא נגד רצון השי"ת, ולפ"ז אמת דקי"ל "גוי ששבת חייב מיתה", אמנם זהו רק כששובת בכוונה, אבל בכפות וקשורות ידיו בחבלים שאינו יכול לעשות מלאכה, ודאי שאין יכולים לחייבו, והרי זה בכלל דברי הרדב"ז הנ"ל, דהשובת במקרה פטור. וקלסיה הגאון מקוטנא. (מאורן של ישראל, בפרשתינו).

לעילוי נשמת
נג'יה כתון בת מסעודה
ת.נ.צ.ב.ה

הישיבה
מוקד "אחינו" להכוונה, רישום וייעוץ
1-800-20-18-18, 054-8402013

פוטו סטודיו
גל פז- רשת למוסיקה ירושלים-ב"ב-חיפה
פוטו ציון צילום אירועים, מצלמות וסטודיו
אחים הקר רשת בשר למהדרין
בחסות האדיבה של בעלי עסקים תומכי תורה לברכה, הצלחה וכתו"ס
צבי ורצברגר
המנעולן הגאון זאב הורוביץ דלתות פלדה ומפתחות
גרפומדיה! פרסום, גרפיקה שילוט והפקות
לעילוי נשמת רבי יצחק בן ר' אליהו ואסתר זר

מנהגים

הרה"ג אליקום דבורקס

כל הפטור מדבר ועושיהו נקרא הדיוט

[illegible]

שרטוט בתפילין

[illegible]

נשים בקיום מצוות שהזמן גרמא

[illegible]

בן נח בקיום מצוות

[illegible]

פטור מצטער בחיוב סוכה

[illegible]

איסור בל תוסיף

[illegible]

מצטער בחיוב תפילין

[illegible]

מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א

סומא אי יכול לברך על המצוות
ונדר אינו מצווה ועושה

[illegible]

(מתוך הערות במסכת קידושין ל"א ע"א)

[illegible]

חקירות הלכתיות

הרה"ג אלחנן פרץ

סתירה

בשער הציון הלכות פסח כתב מי שעוסק במצוה אף שפטור מן המצוה מ"מ אם עשאה יצא ולא נחשב כשוטה העושה אף שאינו בר חיובא כלל.

ומ"מ הסתפק בשע"ל אם "יברך" ויאמר "וציונו", שהרי אינו מצווה שהרי עוסק במצוה הוא, וזה חידוש גדול שאסור לעוסק במצוה לברך. (ולפי זה רב העונה לשאלה כיון שעסוק במצוה אסור לו לברך אז).

ויש לתמוה כי בהלכות סוכה מבואר שהולכי דרכים פטורים מן הסוכה, ונראה מפשט דברי המ"ב כי אם הולכי דרכים יכנסו לסוכה שפיר דמי אף אם יברכו, ומדוע יברכו והרי לא יכולים לומר וציונו כי אינם מצווים שהרי הולכי דרכים הם.

צדקה

ידוע כי כאשר העני מבקש צדקה או אז יש חיוב גמור לתת לו, ואם נמנע מלתת לו עובר על לא תקפוץ לא תאמץ כל איסור לפי עניינו, וכלשון הרמב"ם: "בא העני ושאל", אשר משמע מזה שהחיוב הגמור הוא כאשר העני מבקש.

עוד מפורסם כי שמונה מעלות בצדקה ומתן בסתר הוא מעלת המעלות, עיין ברמב"ם פ"י ממתנות עניים.

להמתין שיבקש

וא"כ יש לשאול מדוע לתת מתן בסתר ימתין הנותן עד שיבקש ממנו העני ולכשיבקש או אז יהיה מצווה באיסור לא תקפוץ ויהא עליו חיוב גמור ויהיה מצווה ועושה, שלא כמו אם נותן מתן בסתר כי אז הרי זה ללא בקשת העני ואז אינו מצווה בצווי גמור לתת לו והיה לו לנותן להמתין לתחנוני העני ואז ירויח שיהיה מצווה.

מצוות בן אדם לחברו

אמר לי מו"ר הגרח"פ שיינברג שליט"א [והדברים עתיקים בקוי"ע יבמות סימן ק"ע], כי לדעתו מצוות שבן אדם לחבירו יסודו תועלת חבירו, וממילא הרבה תנאים שיש במצוות באופן כללי אין במצוות אלו, ומשום כך התנאי להיות מצווה לא שייך כאן כי על ידו יש הפסד וצער למבקש ומתחנן נמצא שתנאי זה סותר את עניין הצדקה, ולא נאמר תנאי זה במצוות בן אדם לחבירו אם התנאי מפריע לזה.

תוכחה

ועל פי זה שמעתי מהרב שליט"א כי המוכיח וזכה במצוה ובא חבירו לחטוף ממנו, דרש החוטף יודע להוכיח בלשון לימודים, ויועיל יותר וכו' פשוט שיעשה כן הטפי כי כאמור מצווה שיסודה "הטפי" אין בה ענין של "זכה" או תנאים וחוקים שיש במצוות אחרות.

וכיון שאם יתן לראשון להוכיח יגרום הפסד לזה שמוכיחים אותו, א"כ אין אנו מתחשבים בזה שהראשון זכה במצוה.

מצות עשה שהזמן גרמא

ידוע כי דעת ראשונים וכן פסק מרן הב"י שנשים לא תברכנה על מצות עשה שהזמן גרמא כמו שופר, ורלא בסימן תקפ"ז, ולשון המ"ב משום שאיך יאמרו וציונו, והרי לא מצוות והרמ"א פליגי בזה, והנה תפילה זמן גרמא ואשה הרוצה לומר ברוך שאמר היה ראוי למונעה שהרי לא מצווה בתפילה, ברם מצד שני אין באמירת ברוך שאמר את המילה וציונו, ואם כל החסרון הוא באמירת וציונו במידה ואומרת ברכת השבח מה בכך ויש להוסיף בזה ואכמ"ל.

דרושים אברכים
לפרויקט לימוד גמרא
עם צעירים מתחזקים
באמצעות הטלפון
לזיכוי הרבים
לפרטים – 050-4133270

עקרי הענין

הרב מאיר שולביץ

א.] מקור הענין. בפרשתנו תולדות (פכ"ו ה') **עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורתי:** וברש"י שם ביאר וישמר משמרתי - גזרות להרחקה על אזהרות שבתורה, כגון שניות לעריות ושבות לשבת: מצותי - דברים שאילו לא נכתבו ראויין הם להצטוות כגון גזל ושפיכות דמים: חקותי - דברים שיצר הרע ואומות העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז שאין טעם בדבר אלא גזירת המלך וחקותיו על עבדיו: ותורתי - להביא תורה שבעל פה, הלכה למשה מסיני: (ועיין כאן ברא"ם מה שהק' דרש"י סותר את עצמו מדברי הגמ' ביומא המבוא להלן.) **ובגמ' יומא** (כ"ח ב') **אמר רבא, קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, שנאמר ותורותי אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה.** ובתוס' ישנים הקשה מה המעלה של עירובי תבשילין יותר משאר מצוות, ובריטב"א כתב ונראה דהיינו קילותא שאינה אלא לזכור בעלמא שיברור מנה יפה לשבת, ואקילו בה דסגי בכזית לכל העומדים בתוך התחום, וברש"י תי' זאת באופ"א וכתב שם שאינו הלכה למשה מסיני אלא תקנת סופרים שעתידין לתקן. כתב התו"ת ויש מגיהים במקום עירובי תבשילין עירובי תחומין, ודעתם שסמכו בדרשא זו על המלה עקב מלשון צעד, והיינו שלא יצא באיסור חוץ לתחום, אבל לפי נוסחת ש"ס כת"י הנזכרת וכפי שבארנו יותר נכון הגירסא עירובי תבשילין, יען כי איסור תחומין לדעת רוב הפוסקים הוי מדאורייתא, וי"ל: והגירסא הזאת היא במהר"ץ חיות שם, והביא שם שבריש יוחסין הגיה עירובי חצרות, וביאר שמפני שהודיע תקפו של הקב"ה שהוא הודיע החידוש בעולם והקב"ה שליט בעולמו,-ושמעתי מהגר"י קוסובסקי שליט"א להקשות מה שייך לומר עירובי חצירות הרי צריך שיהיה שני יהודים שאחד יאסור על השני בחצר, אבל גוי ויהודי לא אוסרים זע"ז וצ"ע.

ב.] גדול המצווה ועושה. בגמ' קידושין ל"א ע"א **דאר"ח גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה. -ומוכח כאן מדברי הגמרא שאף מי שאינו מצווה ועושה אותה מקיים בזה מצוה.** ויבואר להלן אם אמרינן כן על כל מצוה. **בטעם הדבר ביארו התוס'** שם בד"ה גדול **נראה דהטעם דמי שמצווה ועושה עדיף לפי שדואג ומצטער יותר פן יעבור ממי שאין מצווה שיש לו פת בסלו שאם ירצה יניח.** והיינו אעפ"י שלכאורה זה שאינו מצווה הרי עושה כן יותר מאהבה, ממי שעושה מחמת שהוא מצווה שעושה כן מיראה, ובכל אופן הוא עדיף. ובתור"י הזקן הוסיף שבמצווה מקבל על עצמו מרות המצוה. ובריטב"א שם כתב פירשו רבותינו טעם הדבר שזה שטן מקטרגו כשהוא מצווה וזה אין שטן מקטרגו **ולפום צערא אגרא**, ורבינו הגדול פירש שהמצוות אינן להנאת הקל ית' המצוה אלא לזכותינו, ומי שהוא מצווה קיים גזירת המלך ולפיכך שכרו מרובה יותר מזה שלא קיים מצוות המלך, מכל מקום אף הוא ראוי לקבל שכר שהרי מטוב לבב וחסידות הכניס עצמו לעשות מצוות הי"ת, ודווקא במצוות שצווה הי"ת לאחרים שיש לו בהן רצון, אבל העושה מאליו מצוות שלא ציותה בהן התורה כלל זו היא שאמרו בירושלמי (שבת פ"א ה"ב) כל שאינו מצווה בדבר ועושהו נקרא הדיוט.- ולכאורה יש להעיר שהריטב"א כתב שעיקר הנקודה שמעלת המצווה היא בזה ששכרו מרובה, והרי אדרבה תכלית קיום המצוות היא לעשותן שלא ע"מ ליטול שכר, עוד יסוד חזינן כאן שלא על כל מצוה אמרינן שיש מעלה למי שיקיימה אף שאינו מצווה ויבואר.

ג.] באיזה מצוות אמרו שאף מי שאינו מצווה קיים את המצוה. הריטב"א כתב (הובא לעיל באות ב', וכ"ה ברמב"ן) **שדווקא במצוה שה' ציוה לאחרים שיש לו בהן רצון, אבל העושה מצוה שלא ציותה התורה כלל על זה נאמר כל הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט.** וכיסוד זה נמצא בשנות אליהו להגר"א ברכות פ"א מ"ג-ועיין בברכי יוסף יו"ד של"ג א' שהק' על הריטב"א הרי הירושלמי קאי על חתן שפטור מקר"ש ושם כל ישראל חייבין וא"כ למה קרו אותו הדיוט, ותי' דמש"כ דשבאר ישראל חייבים אז אינו הדיוט הוא רק כשאותו אדם פטור תמיד וכמו אשה שלעולם פטורה ממ"ע שהזמן גרמא, אבל היכא שהאדם הוא בר חיובא מצד עצמו אלא עכשיו שיש לו סיבה זמנית לפוטרו בכה"ג מודים הראשונים שנקרא הדיוט (ולענ"ד אולי זה דומה לסוכה במצב שירדו גשמים שאז אמרינן כל הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט).ועיין ביש"ש חולין סו"פ ראשית הגז שכ' שהעושה במקום שפטרו חכמים נקרא הדיוט, וגם בזה הק' הברכי יוסף לפי יסוד הריטב"א הרי כאן זהו מצוה. [ולכאורה צ"ע אם כן האיך האבות קיימו את כל התורה כולה, הרי באותו זמן עדיין לא היה ציווי, ובכה"ג כ' הריטב"א שנקרא הדיוט-ועיין בספר אוהל חייא מש"כ בזה בשם הגרא"ו. אמנם לענ"ד יש ליישב דעיקר כוונת הראשונים שהבודה מצוות מליבו שאין כדוגמתם בציויי הקל על זה נאמר שנקרא הדיוט, אבל כאן מה שהאבות קיימו את כל התורה כולה משום שהם ידוע מה יהא בציויי העתידי לבניהם ולכן קיימו, וזהו ממש דומה למקיים מצוה שאחרים נצטוו בקיומה.] **ובמאירי** (בבא קמא דף פו/ב) **ביאר את הכלל שנקרא הדיוט אינו אלא בדבר שכל כיו"ב העושה פטור ממנו, ואינה דבר שיצא ממנו שכל או מוסר או סלסול או הכנעת לב וכיוצא בזה ועושה ממנה על עצמו מצוה:** וראה באור זרוע הל' תפילין תקמ"ג שכתב בשם רבינו שמחה שהטעם שנקרא הדיוט הוא משום שהוי כיוהרא, ויעויין במרדכי פ"ק דברכות סוף אות א' שבמקום שהורגל בפרישות גם בשאר דברים אינו נקרא הדיוט, וכן בתפארת ישראל ברכות פ"א מ"ג שבאדם גדול אינו נחשב הדיוט.

ד.] גדול המצווה בקטן. בגליוני הש"ס לר"י ענגיל בקידושין שם **נסתפק אם בקטן שייך ג"כ דין זה שגדול המצווה ועושה, והשאלה היא האם אנו מחשיבין אותו כאינו מצווה ועושה או מכיון שכל מה שפטור כי רחמנא הוא דחס עליה לפי שעדיין אין בו דעת אבל אם מקיים שכרו כמצווה ועושה.** והביא שמצא בשו"ת מהר"י מינץ ס"ט שכתב לגבי עיבור השנה שבי"ד מעברין וע"י כך מתאחרת גדלות הקן חודש אחד, וז"ל ואמרי' נמי לתא דידיה גרם לו שנתעברה השנה ואע"ג דגדול המצווה ועושה וכו' וא"כ נאמר דחוב הוא לו שאנו מאחרים גדלותו וי"ל דה"מ גדול שיש לו דעת וכח והרגל גדול משא"כ בזה שעדיין רך בשנים ובכל אלה עכ"ל והם דברי חידוש עכ"ד. וע"ע בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב ס"ח שדן בזה.

ה.] גדול המצווה בגוי שמקיים מצוות. גוי שמקיים מצוות האם נחשב כמי שמקבל שכר כמי שאינו מצווה ועושה, כתב הרמב"ם פ"י מהל' מלכים ה"י **בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצוות התורה כדי לקבל שכר אין מונעין אותו לעשות אותה כהלכתה, וברדב"ז ועוד ביארו שדווקא אם עושה זאת שיודע שאינו מצווה ועושה, ורוצה לעשות כמי שאינו מצווה ועושה,** (דאם רקוצה לעשות כמצווה ועושה הרי הוא מחדש דת ואסור) **ויש לו על זה שכר. ואיין אגרות משה יו"ד ח"ב סי' ז' שאף שעושה לשם כוונת מצוה אין מונעין אותו, אמנם כל זה שעושה במקרה ולא על דרך הקביעות. ועוד הוסיף שם שאין מצוות העכו"ם כלום** ***ואינם מקבלים שכר כלל על קיום המצוות שלא נצטוו.*** אמנם ראיתי במנחת אשר בראשית פר' וישלח שכ' להוכיח שנוטלין שכר אם מקיימין מצוה, ממש"כ המדרש קהלת שלעתיד לבוא יוציא הקב"ה כרוז שכל מי שלא אכל בשר חזיר יבוא ויטול שכרו וכו' ומוכח שאילו נזהרו מאכילת חזיר היה להם שכר. אמנם חידש הרדב"ז שמצוות שיש בהם קדושה כגון כתבי הקודש (ס"ת תפילין ומזוזה) אין מניחין אותן לקיים.

ו.] האבות קיימו את התורה. הנה ידוע שהאבות קיימו את כל התורה כולה, וכן אמרו בגמ' בקידושין פ"ב ע"א דקיים אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה, וכן אמר רב ביומא שאפילו עירוב תבשלין קיים, ובב"ר צ"ה ג' מבואר שגם שאר האבות וכל יוצאי חלציהם למדו תורה וקיימו את מצוותיה עד שלא ניתנו עיי"ש. **והנה נחלקו הראשונים האם האבות היה להם דין של בן נח או דין של ישראל אלא שעדיין לא נצטוו במצוות.** עייין רמב"ן ויקרא כד י', ובחידושי הר"ן סנהדרין נ"ח ע"ב, ובספר פרשת דרכים האריך בזה מאוד. ובחי' הגרי"ז בכתבים על הש"ס יומא כ"ח ע"ב, שכתב שאף אם היה להם דין בן נח היו בני ישראל בעצם החפצא. **וא"כ שקיימו כל התורה, האיך יעקב אבינו נשא ב' אחיות.** עיין בדעת זקנים מבעלי התוס' בראשית ל"ז ל"ה שכתב כי מאחר שלא נצטוו עה"ת אעפ"י שידעוה ברוח הקודש מה שהיו רוצין היו מקיימין ומה שהיו רוצין היו מניחין, ובגור אריה בראשית מ"ו י' בדרך הג' כתב לחדש שלא קיימו האבות רק מצוות עשה ולא מצוות לא תעשה שבהם אין כלל ענין בקימן אם לא נצטוו עליהן, דכל ענין ל"ת היא מניעה מלעבור את פי ה' ואם לא נצטווה אין ענין בקיומה.

המרכז לספרים חדשים ואמריקאים
"הספר המיוחד - אור הספר"
רחוב חגי 14
ממשיכים
הנחות ענק
חבל להחמיץ
20%-25% הנחה

מוסד
הרב קוק
השלמה הסידרה
אור החיים
על התורה
הערוך והמבואר

מכון ירושלים
השלמה הסדרה
פירוש הרמב"ן על התורה
חמשה כרכים
ע"פ דפו"ר עם תיקונים ושינויי נוסחאות, ציונים ומקורות וחונים עליו גדולי מפרשיו ומבאריו ובראשם ה"תכלת מרדכי" ערוכים מחדש ע"פ כת"י ודפו"ר, עם מקורות וציונים, הערות וביאורים
להשיג בחנויות הספרים

בעומק הענין

הרה"ג ישראל וינברג

גדול מצווה ועושה

כ' רשי"ל (יש"ש ב"ק פ"ז ל"ז) דסעודת בר מצווה היא מצווה, על שזכה להיות **מצווה ועושה** וכו'. וראיה מדאמר רב יוסף עבידנא יומא טבא אם סומא חייב במצוות, דאר"ח גדול המצווה ועושה וכו', ע"כ.

משמע מדבריו דלהס"ד דגדול מי שאינו מצווה ועושה, לא היה צריך לעשות שמחה בבר מצווה.

והנה בר"ה (כ"ח.) אכל מצה כשהוא שוטה ונתפקח, לא יצא. וכ' בטו"א דה"ה קטן שהגדיל. ולכאורא מוכח דאין לקטן מעשה מצווה כלל. וגרע מסומא, שאינו מצווה אבל "עושה" מעשה מצווה. ודלא כמהרש"ל.

ויש לדחות דהנה בטו"א כתב דה"ה אשה ועבד במ"ע שהז"ג, אם קיים ונשתחרר לא יצא י"ח. והא אשה יש לה קיום מצווה, **דהא לר"ת אפי' ברכה איכא** גביהו. ואפ"ה ס"ל דלא יצאו. והיינו דווקא בעשיה של "חיוב" יוצאים י"ח. ולא משום דלאו מעשה מצווה הוא. [ונפק"מ בסומא שקיים ונתפקח].

וראיית הטו"א, מחציו עבד וחב"ח שלא הוציא אפי' עצמו בתקיעה (ר"ה כ"ח:), צ"ב. דהא חציו עבד יוצא י"ח באכילת מצה, **ובשמיעת** שופר. ורק **בתקיעת** עצמו אינו יוצא. וצ"ב החילוק בין חצי שמיעה לחצי תקיעה. ובע"כ דבשמיעה ואכילה לא בעינן בר חיובא, [ותקיעה שאני. ואכמל"ב]. ואילו ההיא דשוטה, הוא אפי' באכילת מצה. ובע"כ משום דלאו מעשה מצווה הוא כלל.

והנה כתב הרמב"ם (ק"פ פ"ה ה"ז), שחטו פסח ראשון על הקטן, והגדיל, פטור משני. ולכאורא מבואר דמהני מעשה מצווה דשעת קטנות. אבל בחידושי רבינו חיים הלוי מבאר **דאין לשוטה וקטן קיום מצווה**, ולכן אין יוצאים י"ח. אבל קרבן פסח הא יש לו לקטן, וא"כ נעשתה המצווה, אעפ"י שלא היה מחויב. ומבואר מד' הגר"ח דקטן אינו מצווה ואינו עושה, ולא דמי לסומא.

וכן מוכח מד' שעה"צ (תע"ה סקל"ט) שכתב דאם אכל מצה כשהיה עוסק במצווה, יצא ידי חובתו, אעפ"י דהיה פטור. והיינו משום שמעשה מצווה יש כאן. ורק פטור בעלמא הוא.

והנה יל"ח דקטן אית ליה דעת טפי משוטה, וכמו"ש מהרש"א (שבת קנ"ג:) ומש"ה יש לו מעשה מצווה.

ועיין בב"י (או"ח נ"ה) בשם הריב"ש בתשובה (סי' תנא) שי"א שקטן מצטרף למנין, אבל צריך שיהיה בן דעת אבל פחות מבן שש אינו כלום **והרי הוא כמי שאינו בן דעת** עכ"ל. ובדידיה ליכא לכאורא אפי' מעשה מצווה.

[ולפי"ז היה מקום לעשות סעודת מצווה כשנעשה בן שש, דמעתה יש לו קיום מצווה].

והנה יש לדון בסוכת נשים, אם חל בה קדושת סוכה ואיסוה"נ. דהא אית להו קיום מצווה. ולכאורא בסוכת קטן, להגר"ח דלאו מידי עביד, ליכא איסוה"נ. אמנם לא נזכר בהגר"ח דאין לו **מעשה** מצווה. אלא שאין לו **"קיום"** מצווה. וי"ל שכל החסרון הוא לענין הגברא, אבל המעשה הוא "מעשה מצווה", ונעשית הסוכה סוכת מצווה ונאסרה.

הנושאים הבאים

תולדות – אינו מצווה והפטור מדבר ועושהו - עקב אשר שמע אברהם בקולי כ"ו ה' יומא כ"ח. קיים אברהם את התורה כולה
ויצא – לשון ארמית התרגום - יגר סהדותא ל"א מ"ז שבת קט"ו:
וישלח – הפסקה
וישב – מנהגי ימי חנוכה
מקץ – החלום בהלכה - ופרעה חולם מ"א א'
ויגש – הפסק בקר"ש וברכותיו - ויפול על צואריו מ"ו כ"ט וברש"י שהיה קורא את שמע
ויחי – הפסקה